

ÎNFIINȚAREA PRIMULUI MUZEU CONSACRAT CIVILIZAȚIEI CUCUTENI DIN ROMÂNIA

DE

DAN MONAH

Un vechi deziderat, înființarea unui muzeu dedicat strălucitei civilizații calcolitice Cucuteni, a fost, în sfârșit, îndeplinit. Evenimentul s-a petrecut la 24 iunie 2005 în orașul Piatra Neamț. Ideea unui muzeu Cucuteni este veche și în ultimii 30 de ani a fost periodic reiterată cu diverse prilejuri, dar, din păcate, au trebuit să treacă trei decenii până când a prins contur.

Se pune firesc întrebarea de ce primul muzeu Cucuteni a apărut la Piatra Neamț. Răspunsul este simplu. De peste o jumătate de secol Piatra Neamț este un centru important al cercetării culturii Cucuteni. Acest adevăr este cunoscut și recunoscut de arheologii români și străini, iar datorită Muzeului Regional Arheologic, fondat de Constantin Matasă în 1934, și publicul larg a avut posibilitatea să cunoască capodoperele artei cucuteniene și să se inițieze în problematica atât de interesantă a celei mai înalte civilizații calcolitice din Europa de sud-est.

Cu mulți ani în urmă profesorul Vladimir Dumitrescu afirma că la Piatra Neamț se afla cea mai reprezentativă colecție de ceramică Cucuteni. Constituirea colecției a început în urmă cu peste 70 de ani. Părintele Constantin Matasă a început în anii '20 ai secolului trecut să culegă informații asupra vestigiilor arheologice din județul Neamț. Conștient de necesitatea unei abordări profesioniste a cercetărilor arheologice el a apelat la ajutorul arheologilor de la Muzeul Național de Antichități din București. Intensele cercetări periegetice ale părintelui Matasă, care nu s-au limitat doar la județul Neamț ci la întreaga regiune subcarpatică a Moldovei, au dus la descoperirea unui număr important de stațiuni arheologice din toate epocile istorice. Dar, stațiunile cucuteniene se detașau de celelalte prin bogăția și frumusețea ceramicii plctae. Constantin Matasă i-a convins și ajutat pe Radu și Ecaterina Vulpe, Vladimir și Hortensia Dumitrescu să întreprindă săpături sistematice în stațiunile cucuteniene semnalate de el.

După o laborioasă ucenicie făcută pe lângă Radu Vulpe, Vladimir Dumitrescu și Hortensia Dumitrescu, Constantin Matasă efectuează independent câteva săpături dintre care cea de la Bodești-Frumușica, pe care o va publica într-o monografie, este cea mai importantă. Trebuie să amintim faptul că este prima monografie a unei stațiuni cucuteniene realizată în România și este, de asemenea, important să reținem că este publicată într-o limbă de circulație internațională. Materialele descoperite la Frumușica și cele rezultate din săpăturile efectuate împreună cu Radu Vulpe și Vladimir Dumitrescu vor constitui nucleul Muzeului Regional Arheologic din Piatra Neamț. Muzeul din „orașul de sub munte” și-a câștigat repede o bună reputație, atât în țară cât și în străinătate, impunându-se ca un punct de referință în cercetarea cucutenianului.

Descoperirea, în 1936 la Izvoare-Piatra Neamț, de către Radu Vulpe asistat de C. Matasă a culturii Precucuteni a mărit atractivitatea și lăima muzeului pietrean. O dovadă în acest sens este vizita făcută, în condiții excepționale, de război, de arheologul ucrainian Nicolae Danilenko, în august 1944, la muzeul înmeiat de Constantin Matasă.

Cu toată izolarea din perioada comunistă muzeul din Piatra Neamț a fost vizitat de figuri emblematiche ale arheologiei mondiale care au apreciat valoarea colecțiilor sale. Dintre acestea le vom cita doar pe Tatiana Passek și Marija Gimbutas. După dispariția lui Constantin Matasă muzeul a desfășurat o vie activitate de prospectare a vestigiilor arheologice din regiunea subcarpatică a Moldovei, activitate care a contribuit la îmbogățirea și diversificarea colecțiilor. Săpăturile de la Ghelăiești, Poduri, Izvoare, Podei-Tg. Ocna, Văleni,

Luca-Poiana Slatinii au adus, în colecțiile muzeului, piese de valoare excepțională. În afara materialelor arheologice provenite din cercetări proprii, datorită prestigiului și reputației de profesionalism de care se bucură muzeul o serie de cercetători au transferat materialele provenite din propriile săpături muzeului nemțean. Hortensia și Vladimir Dumirescu au cedat materialele din săpăturile de la Traian Dealul Viei și Dealul Fântânilor, Silvia Marinescu-Bîlcu pe cele de la Târpești, iar Mircea Petrescu-Dîmbovița o parte din materialele de la Trușești. Sprijinul de care s-a bucurat muzeul nemțean a fost determinată și de dorința cercetătorilor de a completa enclava din Piatra Neamț care devenise un punct de referință pe scară europeană.

Muzeul din Piatra Neamț nu s-a limitat doar la activitatea de cercetare și expunere a descoperirilor ei, din 1969, a început o activitate editorială care își propunea obiective ambițioase. În 1969 este publicat primul număr din revista *Memoria Antiquitatis*, ajunsă acum la al 23-lea volum, iar în 1973 este lansată colecția *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis* în cadrul căreia au apărut 15 volume, cea mai mare parte a aparițiilor fiind consacrată culturii Cucuteni.

În mod firesc, muzeul din Piatra Neamț a fost preocupat de realizarea unor expoziții temporare prin care să facă cunoscut și să valorifice excepționalul patrimoniu pe care-l deține. Până în 1989 nu au putut fi organizate decât expoziții în țară, o singură expoziție, cea din 1984, a putut fi admisă și de participanții la colloviul internațional de la Iași și Piatra Neamț dedicat centenarului descoperirii stațiunii de la Cucuteni. Aprecierile cercetătorilor din străinătate au fost extrem de elogioase. Probabil și datorită acestei expoziții Marija Gimbutas a notat o frază memorabilă: „*Cucuteni is one of the best explored and richest cultures of Old Europe, a true civilization in the best meaning of the word*”.

După 1990, activitatea publicistică și expozițională a muzeului din Piatra Neamț s-a intensificat. Au fost organizate și itinerate, în colaborare cu muzee din țară și din Basarabia, mai multe expoziții care s-au bucurat de mult succes. În 1997 a fost organizată, la Salonik, capitală a culturii europene, prima expoziție, în străinătate, consacrată civilizației Cucuteni. Însoțită de un excelent catalog, în limbile engleză și neogreacă, expoziția poate fi considerată o primă tentativă de a face cunoscut peste hotare ceea ce a fost numit „fenomenul Cucuteni”. Alte expoziții au fost realizate cu ocazia colocviilor internaționale care au avut loc la Piatra Neamț și Bacău în anii 1994, 1995 și 2004.

Un vechi deziderat a fost și înființarea unei instituții de cercetare care să se consacre investigării civilizației Cucuteni. Din nou Piatra Neamț a avut un răspuns prompt față de alte centre cu o tradiție și forță științifică mai mare. La 15 aprilie 1995 a fost înființat, la Piatra Neamț, Centrul de Cercetare a Culturii Cucuteni care, apoi, a fost transformat în Centrul Internațional pentru Cercetarea Culturii Cucuteni. Noua instituție, subordonată Complexului Muzeal Județean Neamț, a avut, în cei 10 ani de la înființare, o activitate demnă de toată prețuirea. A participat la săpăturile din *tell*-ul calcolitic de la Poduri-Dealul Ghindaru, a efectuat săpături proprii în stațiuni neolitice și calcolitice din regiunea Subcarpatică, a participat la organizarea mai multor expoziții și reuniuni științifice naționale și internaționale, și, mai ales, a contribuit la publicarea unui număr impresionant de volume consacrate fenomenului Cucuteni.

Urmarea firească a acestei activități a fost înființarea noului muzeu consacrat în întregime civilizației Cucuteni. Muzeul este adăpostit în clădirea vechii bănci Petrodava care, după naționalizare, a devenit filială a B.N.R. Clădirea, cu o arhitectonică potrivită pentru un muzeu, se află pe strada Ștefan cel Mare, flancând piața în care se găsește biserica și turnul ctitorite de Ștefan cel Mare, Muzeul de Artă și Muzeul Etnografic. Întregul ansamblu se află în incinta fostei curți domnești de la Piatra Neamț, o zonă restrânsă în care se găsesc mai multe obiective culturale de interes turistic. În imediata apropiere de Piața Ștefan cel Mare se găsesc hrubele Curții Domnești, în care este amenajată o mică expoziție cu obiecte medievale. Tot în apropiere se află și binecunoscutul teatru din Piatra Neamț. Prin deschiderea noului muzeu, în centrul orașului, a fost creată o „masă critică” de obiective culturale care vor avea ca efect stimularea turismului cultural.

Clădirea muzeului, cu parter, două etaje și mansardă, arc ziduri de piatră, o arhitectură sobră, perfect integrată în peisajul și tradiția orașului. Muzeul adăpostește expoziția „*Meligia și arta culturii Cucuteni*” care prezintă publicului cele mai reprezentative piese de acest gen din colecțiile muzeului pieșean, dar și exponate provenind din colecțiile fundației „Cucuteni pentru mileniul III” din București și a muzeelor din Bacău, Botoșani, Onești, Roman, Suceava și Vaslui. La realizarea expoziției au contribuit cu piese și Muzeul Național de Istorie a României, Colecția „Dr. Emilia și Romeo Dumitrescu” din București, Seminarul Arheologic al Facultății de Istorie din Iași, Institutul de Arheologie Iași și Muzeul Literei din Tg. Frumos.

Concepția expoziției este destul de simplă. La parter este expusă ceramica iar la etaj sunt găzduite statuetele și figurinele antropomorfe și zoomorfe. Datorită valorii pieselor acestea nu sunt expuse liber, ci adăpostite în vitrine, fiecare vitrină fiind luminată cu spoturi de lumină. Deoarece învechirea expoziției folosește lumina artificială s-a reușit crearea unei atmosfere de mister potrivită pentru o astfel de expoziție. Materialele complementare nu sunt foarte numeroase, dar înlesnesc vizitatorului să-și facă o idee destul de precisă asupra religiei și artei civilizației Cucuteni. Realizatorii expoziției oferă vizitatorilor și câteva informații despre modul în care s-a născut noul muzeu și chiar sunare informații asupra istoricului clădirii.

Într-o încăpere adiacentă marii sălii de la parter este schițat succint dar sugestiv un istoric al cercetărilor asupra civilizației Cucuteni, fiind expuse fotografiile ale cercetătorilor români și străini și publicațiile care au contribuit la cunoașterea fenomenului Cucuteni. Un punct de interes pentru vizitatori îl constituie valorosul tezaur de la Brad. „Cinoara” de la Brad este alcătuită dintr-un *askos* în care erau depozitate 480 de obiecte, printre care dintre care un topor de aramă, armă de paradă, două brățări masive din același metal, două discuri de aur, 287 de mărgelile de cupru și 182 canini de cerb nobil. Această acumulare de obiecte prețioase semnalează o timpurie ierarhizare a societății cucuteniene, dar și relațiile de schimb existente între comunitățile calcolitice din această regiune a Europei.

Piesele expuse în prima sală arată evoluția ceramicii de la Precucuteni și până la ultimele manifestări Cucuteni. Ceramica precucuteniană este mai sobră, decorarea ei fiind făcută cu ajutorul canelurilor, inciziilor și imprimărilor. Culoarea este mai rar prezentă, apărând, în special, sub forma încrustărilor cu alb sau a picturii crude. Vasele cu forme deosebite nu lipsesc, acestea fiind considerate ca fiind folosite în cadrul unor ceremonii religioase. Piesele ceramice nu sunt expuse în obișnuita succesiune cronologică ci grupate în funcție de afinități estetice.

Ceramica fazei A, definită ca barocul artei Cucuteni, impresionează prin bogăția și armonia culorilor și perfectă adaptare a decorului la forma vasului. Nu lipsesc din această secțiune piese celebre ca vasul cu colonete de la Izvoare, paharul cu decor spiralat de la Frumușica, suporturile cilindrice de la Poduri și Bălțați și multe alte piese de mare valoare artistică. Perioada de căutări artistice, cunoscută sub numele de faza Cucuteni A-B, ne semnalează o lume care-și pune întrebări și caută răspunsuri. Acum se produce o reformă religioasă care va avea consecințe și asupra expresiei artistice. Exuberanța fazei de început se pierde și, nu știm din ce motive, culoarea neagră devine predominantă în pictură. Nici din această epocă piesele de mare valoare artistică nu lipsesc, un bun exemplu constituindu-l exemplare de la Traian-Dealul Fântânilor și Ghelăiești-Nedeia.

Faza Cucuteni A-B este o epocă caracterizată de o pictură sobră, în care domină culorile închise, și care pregătește apariția rafinatului stil de la faza Cucuteni B. Formele bizare ca vasele-binoclu și cele îngemănate nu lipsesc, toate semnalând existența unor idei și ritualuri religioase dificil de reconstituit. Ar fi de semnalat enigmatică amforă cu decor pictat în labirint, descoperită la Ghelăiești-Nedeia, piesă care ar putea inspira numeroase ipoteze.

Spre sfârșitul culturii Cucuteni producția de ceramică de prestigiu capătă proporții greu de imaginat, iar tehnica vaselor atinge perfecțiunea. Decorul pictat, sobru la început, își recapătă vioiciune prin reintroducerea roșului și prin înserarea unor imagini de animale: feline, șerpi și chiar păsări. Deși apar și siluete umane aceste sunt stative, fără reală valoare artistică, dar ne oferă prețioase informații asupra universului religios al triburilor Cucuteni. Nu lipsesc din expoziție piese celebre ca vasul cu bucraniu și craterul cu șerpi de la Podei-Tg. Ocna, elegantul și sobrul vas-binoclu de la Ghelăiești sau marele vas de provizii decorat cu spirală fugătoare în care a fost descoperit complexul de cult din aceeași stațiune.

Deși expoziția noului muzeu de la Piatra Neamț este realizată într-o manieră oarecum tradițională nici inovațiile nu lipsesc. În sala de la parter a fost inteligent folosită o casă de fier aparținând fostei bănci. Poarta blindată a fost deschisă, iar printre grătile de siguranță, pot fi văzute mai multe vase de mare valoare artistică expuse în acest spațiu special. Trebuie să apreciem și ideea organizatorilor de a asigura vizitatorilor un fond muzical potrivit. Probabil acesta va fi diversificat și adaptat pentru a fi întru-o mai bună concordanță cu expoziția.

Al doilea nivel este folosit pentru expunerea pieselor aflate în legătură cu religia triburilor Cucuteni. Statuetele și figurinele antropomorfe și zoomorfe dar și machetele de sanctuare, vasele antropomorfe și zoomorfe și tronurile reușesc să transmită vizitatorului ceva din atmosfera mistică a epocii. Expoziția reunește aproape toate complexele de cult descoperite în România. Stațiunea Poduri-Dealul Ghindaru este reprezentată

de complexul de cult numit „Sfânta Familie”. Cunoscutul set de obiecte sacre „Soborul Zeișelor”, din aceeași stațiune, se află acum într-o expoziție în Austria și va fi expus la Piatra Neamț în luna octombrie. Interesantul complex de cult de la Isaiiu pare să aștepte înapoierea *Soborului* pentru a demonstra unitatea religioasă a triburilor Precucuteni. Nu lipsesc nici complexele de cult de la Dumești, și Buznea, iar stațiunea de la Ghelăiești este reprezentată de complexul cosmogonic, bine cunoscut, dar și de nu mai puțin interesanta macheta de sanctuar cu cele patru statuete antropomorfe care-i aparțin. Aprecieri, în mod deosebit, maniera de expunere a complexului de la Buznea pentru care organizatorii au găsit o soluție fericită care îi sporește spectaculozitatea. Sunt multe piese, extrem de interesante, la care am fi tentați să ne oprim, dar nu ne-am propus să trecem în revistă toate exponatele noului muzeu.

Expoziția este completată cu două săli de proiecție video unde vizitatorii pot să urmărească mai multe filme ie scurt metraj, *power point*-uri și fotografii înfățișând principalele personalități care au contribuit la cunoașterea civilizației Cucuteni. Datorită proiecțiilor amintite vizitatorii pot să urmărească principalele descoperiri din aria culturii Cucuteni, să se informeze asupra celor mai noi direcții de cercetare. Putem spune fără teamă de a greși că noul muzeu din Piatra Neamț constituie o realizare muzeografică deosebită, care se va bucura de succes la public.

Vernisajul, cu un public neobișnuit de numeros, s-a bucurat de participarea academicianului Mircea Petrescu-Dîmbovița, a Directorului Institutului de Arheologie și Etnografie din Chișinău Dr. Valentin Dergacev, a Dr. Mihailo Videiko de la Institutul de Arheologie din Kiev a numeroși arheologi și directori de muzee din Moldova și Transilvania.

În încheiere, considerăm că organizatorii noului muzeu și în special directorul Complexului Muzeal Județean Neamț Dr. Gheorghe Dumitroaia merită calde felicitări pentru eforturile și realizările lor. Noul muzeu de la Piatra Neamț constituie și o provocare, în sensul bun al cuvântului, la adresa Bucureștiului și poate al altor centre care ar trebui să organizeze muzee moderne, specializate dar și atractive pentru un public larg.

L'OUVERTURE DU PREMIER MUSÉE DE ROUMANIE DÉDIÉ À LA CIVILISATION CUCUTENI

RÉSUMÉ

Le 24 juillet 2005 on a inauguré à Piatra Neamț le premier musée consacré à la civilisation calcolithique Cucuteni. La cérémonie a bénéficié de la présence de l'académicien Mircea Petrescu-Dîmbovița, des autorités locales, des invités de l'étranger (Dr. Valentin Dergacev, le directeur de l'Institut d'Archéologie et Ethnographie de Chișinău, Dr. Mikhaïlo Videiko de l'Institut d'Archéologie de Kiev) et d'un nombreux public.

Le bâtiment du musée, avec rez-de-chaussée, deux étages et mansarde, d'une architecture sobre s'accorde parfaitement avec le paysage et la tradition de la ville. Le musée héberge l'exposition *Religion et art de la culture Cucuteni* qui présente les plus représentatives pièces de ce genre des collections du musée, des collections particulières et des autres musées de Roumanie. La conception de l'exposition est assez simple. Le rez-de-chaussée héberge la céramique et à l'étage on retrouve des statuètes anthropomorphes et zoomorphes et d'autres objets de culte. Les organisateurs ont réussi à créer une atmosphère de mystère indiquée pour une telle exposition. Les textes et les photographies, peu nombreux, aident le visiteur à se créer une idée assez précise sur la religion et l'art de la civilisation Cucuteni. Les réalisateurs offrent également des informations sur la naissance du nouveau musée et sur l'histoire du bâtiment.

Dans une pièce adjacente à la grande salle du rez-de-chaussée on a esquissé brièvement un suggestif historique des recherches sur la civilisation Cucuteni avec des photographies des chercheurs roumains et étrangers et des publications qui ont contribué à la connaissance du phénomène Cucuteni. On peut y voir également des projections cinématographiques dont les chef-d'œuvres cucuteniens, les énigmes de la religion des tribus Cucuteni ou l'archéologie expérimentale font l'objet.

Nous espérons que le nouveau musée, moderne et élégant, va attirer de nombreux visiteurs, de Roumanie comme de l'étranger, désirant connaître l'une des plus splendides cultures préhistoriques de l'Europe.